

Siden 1. oplaget af denne lærervejledning udkom i 2011, er Fælles Mål 2009 blevet afløst af Fælles Mål 2014 (forenklede Fælles Mål). Det har givet anledning til en række væsentlige rettelser og tilføjelser i 2. oplag, 2015. Denne pdf-fil indeholder sider med de væsentligste rettelser, og med den i hånden kan du således stadig bruge 1. oplaget af *Samfundsfag 8. Lærers bog*.

Anders Stig Christensen og Julie Blicher Trojaborg

Samfundsfag 8

LÆRERENS BOG

GYLDENDAL

Samfundsfagets didaktik

SAMFUNDSFAG I EN KOMPETENCETID

Det er en central del af folkeskolens formål, at den skal forberede eleverne til deltagelse ”i et samfund med frihed og folkestyre”, og i formålet for samfundsfaget hedder det, at ”Eleverne skal opnå kompetencer til aktiv deltagelse i et demokratisk samfund”. Hvordan kan samfundsfagsundervisningen være med til at løse denne opgave?

Med faghæftet *Forenklede Fælles Mål* fra 2014 blev samfundsfaget ligesom alle øvrige fag i folkeskolen formuleret med overordnede kompetencemål og underliggende mål for færdigheder og viden.

Kompetencemålene er delt op i fire områder, der svarer til de områder, der også var i Fælles Mål 2009: ”Politik”, ”Økonomi”, ”Sociale og kulturelle forhold” samt ”Metoder i faget”. Disse områder kaldes nu *kompetenceområder*, fordi fokus er på, hvad eleverne skal kunne, når de går ud af skolen – kompetencer, som er vigtige for at kunne deltage i samfundslivet og især i det politiske liv, så eleverne kan være med til at forme det samfund og det demokrati, de ønsker.

Samfundsfaget handler om at kunne analysere, tage stilling og handle i forhold til samfundsmæssige problemstillinger. Problemstillinger er spørgsmål i samfundet, som der er uenighed om, og som der ikke er nogen lette løsninger på. Det er spørgsmål, der på den ene eller den anden måde berører alle borgeres hverdagsliv – også skoleelevernes. Derfor er samfundsfag også både et udfordrende og spændende fag at arbejde med i skolen.

I *Samfundsfag 8* er der fokus på identitet, socialisering og kultur i området ”Sociale og kulturelle forhold”. Politik behandles som form for deltagelse og beslutningstagen under overskriften ”Demokrati i Danmark”, og de væsentlige, politiske ideer og skillelinjer behandles under ”Politik og værdier”. I det økonomiske område bliver der taget udgangspunkt i unges og familiers forbrug, som sættes i forbindelse med de samfundsøkonomiske sammenhænge.

Når der er fire kompetenceområder, er det ikke, fordi disse skal ses som isolerede. *Politik*, *Økonomi* og *Sociale og kulturelle forhold* hænger sammen, og de *samfundsfaglige metoder* skal anvendes på et indhold for at give mening.

I samfundsfagsundervisningen er det målet i

sidste ende, at eleverne kan anskue en problemstilling ud fra flere perspektiver – fx politisk, økonomisk og sociologisk. Men samtidig er det vigtigt at kunne forstå logikkerne inden for de forskellige områder, fx økonomi eller politik, og derfor er *Samfundsfag 8* og *Samfundsfag 9* bygget op sådan, at man kan arbejde med forskellige områder og – især til sidst i et længere forløb – kombinere de forskellige perspektiver.

MÅLET MED UNDERVISNINGEN I SAMFUNDSFAG

Det overordnede mål med samfundsfag er ifølge fagets formål at ”forberede eleverne til aktiv deltagelse i et demokratisk samfund”. At eleverne skal forberedes til aktiv deltagelse i demokratiet kan tolkes således, at faget skal styrke deres handlekompetence. Arbejdet med fagets indhold skal altså gøre eleverne i stand til at tage stilling og handle på en bedre og mere kvalificeret måde i det demokratiske samfund, end hvis de ikke havde faget. En sådan handlekompetence kan forstås på to planer; et individuelt plan og et politisk plan:

- > **Individuel handlekompetence:** Undervisningen i samfundsfag skal gøre eleverne i stand til at forholde sig til deres egne valg i forhold til deres eget liv – også inden for områder, som ikke i første omgang påvirker samfundet. Handlekompetencen kan være i forhold til den individuelle valg af politisk ståsted, men også i forhold til livsstilsvalg, som besvarer spørgsmål som: ”Hvordan vil jeg vælge at reagere på de påvirkninger, jeg er udsat for, fordi jeg lever i lige netop *dette* sociale miljø?” I deres hverdagsliv er eleverne hele tiden udsat for valg og påvirkninger, som de ikke nødvendigvis opfatter som værende en del af en større samfundsmæssig sammenhæng. Derfor er det vigtigt, at den *individuelle* handlekompetence kombineres med en bevidsthed om den *politiske* handlekompetence. Ved at få en forståelse af, at der rent faktisk er en sammenhæng mellem det individuelle valg og det omgivende samfund, kan eleverne tage mere bevidst stilling til de valg, de foretager.
- > **Politisk handlekompetence:** Elevernes bevidsthed skal skærpes på, hvordan den enkeltes valg kan være med til at påvirke samfundet –

altså at borgeres valg kan have direkte indflydelse på samfundsmæssige og politiske sammenhænge. Det kan være på lokalt plan, hvor man fx er aktiv deltager i en sportsforening eller i elevrådet på skolen, eller på individuelt plan ved at være bevidst om sin magt som forbruger. Men handlekompetencen kan også bringes i spil på et højere politisk plan, hvor man forholder sig til politiske værdier og det politiske system og får en forståelse for, hvordan man kan være med til at påvirke politiske beslutninger. Ud over at forberede eleverne til aktiv deltagelse i demokratiet og styrke deres handlekompetence står der i "Formål for faget samfundsfag" stk. 2, at eleverne skal kunne *"forstå hverdagslivet i et samfundsmæssigt perspektiv."* Eleverne skal opnå en bevidsthed om, hvordan deres identitet, de muligheder de har, og de valg de tager, ikke kun sker på baggrund af deres egen personlige vilje, men at valg og muligheder i høj grad også er præget af den historiske samfundsmæssige udvikling og de samfundsmæssige sammenhænge, eleverne indgår i. Samtidig er et centralt mål med faget at øge elevernes forståelse af dem selv som medborgere, som kan være med til at præge samfundet.

KOBLINGEN MELLEM DET FAGLIGE STOF OG ELEVERNES VERDEN

Hvis samfundsfaget skal bidrage til elevernes handlekompetence, skal faget give dem en viden om, og en forståelse for de samfundsmæssige sammenhænge de indgår i, og det skal hjælpe eleverne til at forstå, hvordan de kan tage stilling og påvirke disse sammenhænge.

Det er naturligvis et temmelig omfattende mål for faget, men det indeholder også en væsentlig begrænsning: Et givet stof er kun relevant, hvis det bidrager til elevernes forståelse for deres eget liv i samfundet eller er relevant for deres stillingtagen til samfundsmæssige forhold.

Det betyder, at man som underviser hele tiden skal have for øje, hvordan det faglige stof, man arbejder med, har relevans for elevernes hverdagsliv og for deres demokratiske deltagelse. Det betyder også, at stoffet hele tiden skal kobles til situationer, som eleverne kan relatere til og genkende.

I *Samfundsfag 8* har vi taget udfordringen op ved fx at koble dele af det økonomiske stof – der traditionelt bliver betragtet som svært og fjernt – med elevernes egen økonomi. Desuden har vi indarbejdet det økonomiske kredsløb i behandlin-

gen af teenage-økonomi samt ladet modellen gå igen i flere andre sammenhænge i bogen. Således bliver kredsløbet en velkendt figur, som eleverne har lært at afkode med udgangspunkt i deres eget økonomiske liv, og som de derved lettere vil kunne afkode, når de senere skal arbejde mere direkte med økonomisk politik og offentlig økonomi.

Omvendt forholder det sig med det sociologiske stof, hvor eleverne som oftest udviser stort engagement og interesse. De finder det som regel sjovt at få lov til at arbejde med dem selv som individ og med de fællesskaber, de indgår i.

Undervisningen i det sociologiske stof har til hensigt at give eleverne en anderledes og bedre forståelse af begreber som socialisering, livsformer, livsstile og subkulturer, som eleverne tror, de kender den fulde betydning af, fordi begreberne er del af deres hverdag. Udfordringen er at få eleverne til at anskue stoffet i en samfundsfaglig sammenhæng, fx ved at reflektere over i hvilket omfang de værdier, vi identificerer os med, er samfundsskabte, og hvornår de er resultaterne af vore individuelle frie valg.

SAMFUNDSFAG 8 OG DEN FAGLIGE UDFORDRING

Fagets skærpede mål og de mere specifikke faglige krav, sammenholdt med det fortsat lave timetal – for blot at nævne et par af udfordringerne – stiller således ikke kun krav til lærerne, men også til lærebogsmaterialer til samfundsfag – både hvad angår indhold og omfang. Under udarbejdelsen af *Samfundsfag 8* har vi haft stort fokus på ovenstående faglige udfordringer og bestræbt os på at lave et lærebogsmateriale, der:

- > Kommer omkring fagets tre overordnede områder – "Politik", "Økonomi" og "Sociale og kulturelle forhold" – på en fagligt forsvarlig måde.
- > Beskriver og forklarer de faglige begreber og metoder, som er centrale i faget, på en måde så eleven har mulighed for at tilegne sig dem.
- > Indeholder eksempler og kilder, som kan illustrere de centrale begreber, der er relevante for eleverne, og samtidig er så eksemplariske, at de kan bidrage til en generel forståelse for begreberne.
- > Gør det muligt for læreren at tilrettelægge en undervisning, der er problemorienteret og styrker elevernes handlekompetence, kritiske stillingtagen og demokratiske dannelse.
- > Indeholder opgaver, hvor eleverne i arbejdet med disse kan gøre sig konkrete erfaringer med både det samfundsfaglige stof og med samfundsfaglige arbejdsmetoder.

Fagets metoder

FÆLLES MÅL 2014 OG FAGETS METODER

I *Fælles Mål 2014* er der foruden de tre kompetenceområder "Politik", "Økonomi", og "Sociale og kulturelle forhold", et yderligere kompetenceområde: "Samfundsfaglige metoder". Kompetencemålet er her, at eleverne skal kunne "anvende samfundsfaglige metoder". De metoder, der er nævnt i færdigheds- og vidensmålene, er, at de kan gennemføre en undersøgelse af en samfundsmæssig problemstilling, at de kan finde kilder, og de kan tolke statistik. Dertil kommer de sproglige og formidlingsmæssige aspekter af faget.

Eleverne skal altså lære at anvende metodiske færdigheder til at indsamle viden. På baggrund af deres praktiske erfaring med metoderne udvikles elevernes evne til at argumentere, begrunde fagligt og forholde sig kritisk til kilder. Hvis man skal kunne forholde sig kritisk til andres brug af empirisk data, er det en fordel, at man har kendskab til den metode, der er brugt til dataindsamling – særligt i en tid hvor argumentationen i den offentlige debat ofte bliver ledsaget af tal og henvisninger til undersøgelser.

DE FIRE METODER I SAMFUNDSFAG 8

Samfundsfag 8 indeholder beskrivelser af og oplæg til at arbejde med følgende fire samfundsfaglige metoder:

- > **Interview**
- > **Informationssøgning på nettet**
- > **Feltundersøgelse**
- > **Spørgeskemaundersøgelse**

Tre af de fire metoder er valgt, fordi de lægger op til en praksisrelateret arbejdsform og kan anvendes i forbindelse med undersøgelser ud af huset.

Man kan argumentere for, at *Informationssøgning på nettet* ikke er specifik samfundsfaglig metode. Men vi har valgt at inddrage den, da eleverne henter en stor del af deres information og viden på internettet, og at det derfor er afgørende, at de bliver bevidste om at forholde sig kritisk til afsender og budskab.

Metoder til indsamling af data kan synes abstrakte for elever i 8. klasse, og de kan have vanskeligt ved at vurdere, hvordan og hvorfor man

skal anvende en bestemt metode til at belyse en bestemt problemstilling. Ofte bundfælder det abstrakte sig bedst, hvis det kobles sammen med en konkret reference. De fire metoder er derfor alle bundet op på en konkret opgave til et af grundbogens kapitler. Her får eleverne mulighed for at arbejde med metoden i praksis.

Hver af de fire metoder er koblet til et kapitel, hvis indhold egner sig godt til at anvende den givne metode. Fx skal eleverne arbejde med metoden *Interview* i det sociologiske kapitel "Kultur og fællesskaber", fordi interviewet giver mulighed for at tegne et billede af en særlig måde at leve på i en given kultur.

PRAKTISK ARBEJDE MED METODERNE

Hver af de fire metoder er kort beskrevet på to sider i grundbogen. Eleverne skal på 8. klassetrin ikke gøres til metode-eksperter og behøver derfor ikke læse en udtømmende beskrivelse af metoderne. Vores mål er at give eleverne en konkret førstegangs-introduktion til metoden, hvor de får opridset hovedformål og anvendelsesmulighed.

Det er en vigtig pointe for os, at eleverne ikke blot kan lære metoden ved at læse om den. De skal ud og afprøve den i praksis, så de får en fornemmelse af, hvordan metoden helt konkret egner sig til indsamling af data. Gennem den praktiske afprøvning af metoden opnår eleverne også en viden om, hvordan indsamlingen af data foregår. Denne viden kan de bruge til at vurdere andres metodebaserede undersøgelser. Hensigten er, at undervisningen i metoderne skal foregå som en integreret del af arbejdet med samfundsfag.

Metoderne *Interview*, *Feltundersøgelse* og *Spørgeskemaundersøgelse* kræver aktivitet ud af huset og kontakt ud i samfundet. Metodearbejdet er på den måde også med til at skabe en virkelighedsforankring mellem stoffet og det omgivende samfund.

Ud over at blive brugt i den daglige undervisning og med udgangspunkt i kapitlerne i *Samfundsfag 8* kan metoderne også uden besvær læses og anvendes uafhængigt af grundbogen, fx i arbejdet med projektopgaven eller ved selvstændige projektarbejder.

Metoderne i *Samfundsfag 9* bygger oven på de metoder, eleverne har tilegnet sig i 8. klasses bogen. *Samfundsfag 9* behandler mere teoretiske metoder som fx arbejdet med statistik og grafer.

INTERVIEW

I et interview har valget af kilde og kildetype afgørende betydning for, hvilke informationer man får, og derfor skal eleverne lære at bedømme hvilke kilder, de skal bruge til at finde svar på de spørgsmål, de søger. I gennemgangen af metoden *Interview* (grundbogen, s. 52-53) ligger fokus på, hvem man interviewer og til hvilket formål.

Til metoden hører *Metode-kopiark 1, 2 og 3*, som opstiller konkrete spørgsmål og strukturer, der kan hjælpe eleverne i arbejdet både før, under og efter interviewet. I *Metode-kopiark 1* arbejder eleverne med at få afklaret, hvorfor interviewet er den oplagte metode til at få besvaret deres problemstilling. Desuden får de vejledning i at forberede interviewspørgsmålene og i at tage kontakt på en hensigtsmæssig måde. *Metode-kopiark 2* opstiller anvisninger til, hvordan man styrer samtalen undervejs i interviewet. Med *Metode-kopiark 3* får eleverne hjælp til at bearbejde og anvende data fra interviewet efterfølgende.

Det anbefales, at læreren gennemgår metodekopiarkene i klassen, så eleverne ved, hvilken hjælp de kan få ved at anvende dem.

Kopiarkene kan efterfølgende fungere som huskelister og arbejdsplaner, når eleverne eventuelt i fremtidige projekter vil anvende interviewet som metode.

INFORMATIONSSØGNING PÅ NETTET

At søge information på internettet er mange elevers primære kilde til ny viden. Og det er da også muligt at finde uanede mængder af information i løbet af ganske få søgninger. Men de enorme mængder af indhold stiller eleverne over for udfordringen at målrette deres søgninger samt at sortere og vurdere de informationer, de finder.

I metoden *Informationssøgning på nettet* (grundbogen, s. 112-113) gøres eleven bevidst om tre væsentlige trin på vej til at finde brugbar, faglig information:

1. At afdække sin viden, inden man søger.
2. At indkredse søgeord og søgesteder.
3. At vurdere de kilder, man finder frem til.

Eleverne kan anvende *Metode-kopiark 4* som oplæg til at vurdere de kilder, de finder.

FELTUNDERSØGELSE

Feltundersøgelsen anvendes til at observere noget konkret i samfundet og bagefter reflektere over det, man har set. Det er en relevant metode at bruge i samfundsfagsundervisningen, fordi den trækker "virkeligheden" ind i klasselokalet og gør den til genstand for en undersøgelse. Desuden er det en meget konkret måde at indsamle data på, som synliggør for eleverne, at deres egne observationer kan bruges som grundlag for en samfundsfaglig undersøgelse.

Udfordringen ved at lave en feltundersøgelse er at gennemføre registreringen så objektivt som muligt. Derfor ligger en væsentlig del af arbejdet med metoden forud for elevernes egentlige registreringer ude i felten.

I metoden *Feltundersøgelse* (grundbogen, s. 164-165) er gengivet et konkret eksempel på, hvordan et registreringsskema kan se ud. Eleverne kan anvende eksemplet som inspiration til deres egen udarbejdelse af et registreringsskema – også selv om deres observation har et helt andet fokus, da der er en overførselsværdi i formuleringen af spørgsmålene.

SPØRGESKEMAUNDERSØGELSE

Overalt i mediebildet møder eleverne resultater af meningsmålinger. En stor del af den politiske argumentation bliver ledsaget af tal, der skal underbygge det politiske standpunkt. Men også i samfundsvidenskabelige undersøgelser af fx vælger- eller forbrugeradfærd danner spørgeskemaet ofte basis.

I metoden *Spørgeskemaundersøgelse* (grundbogen, s. 214-215) fokuseres på, hvordan et spørgeskema skal udarbejdes for, at de data, man indsamler, bliver troværdige. Særligt formuleringen af selve spørgsmålene er centrale, da de let kan blive ledende eller dobbelttydige.

Afslutningsvist får eleverne en anvisning på, hvordan man bearbejder de indsamlede data og drager konklusioner ud fra de informationer, man har fundet frem til ved at anvende metoden.

Vejledningens opbygning

INDHOLD I KAPITEL-VEJLEDNINGEN

Her følger en vejledning til hvert af kapitlerne i Samfundsfag 8. Vejledningen er bygget op omkring de fire emneområder: *Individ og fællesskab*, *Demokrati i Danmark*, *Forbrug og arbejde*, *Politik og værdier*. Hvert emneområde indledes med en introduktion til området, overvejelser over det faglige stof og dets relevans for eleverne. Endelig sættes emneområdet i relation til ”Fælles Mål 2014” (Forenklede Fælles Mål).

Hver kapitel-vejledning indeholder:

- > **Storyboard over kapitlet**
- > **Kapitlets indhold**
- > **Faglige opmærksomhedspunkter**
- > **Læringsmål**
- > **Opgave**
- > **Stemmer i samfundet – i-klassen**
- > **Videre læsning**

Storyboard over kapitlet

Hvert kapitel indledes med et storyboard, som giver læreren en oversigt over kapitlets forskellige elementer: faglige begreber, den større opgaves oplæg til udvikling af elevkompetencer, kildeudvalg, modeller, kopiark og vinklen på den tilhørende i-klasse.

Storyboardet giver overblik over undervisningens indhold, redskaber og metoder. Her kan man se, hvilke kildetyper, der optræder i kapitlet og hvilket kopiark, der skal anvendes.

Kapitlets indhold, faglige opmærksomhedspunkter og læringsmål

Kapitlets stofområde præsenteres efterfulgt af et afsnit om faglige opmærksomhedspunkter, som kommer med nedslag i nogle af de faglige eller didaktiske overvejelser og debatter, som kan være værd at have sig for øje som lærer, når man planlægger og gennemfører undervisningen. Afsnittet om læringsmål opsummerer kort, hvad hensigten med undervisningen er.

Opgave

Her får læreren en kort beskrivelse af den større opgave, som hører til kapitlet. Opgavens hensigt, form og indhold beskrives, ligesom det beskrives hvilke overvejelser, vi har gjort os i forhold til elevernes rolle i- og udbytte af opgaven.

Stemmer i samfundet – i-klassen

Der gives et kort portræt af den person, som er interviewet til kapitlets tilhørende i-klasse. Læreren får således lidt konkret baggrundsinformation, som kan bruges til at præsentere personen, inden klassen ser videoklipet.

Videre læsning

Hvis læreren ønsker at orientere sig i baggrundslitteratur inden for emnet, gives her nogle udvalgte bud på litteratur. Litteraturen er lærerhenvendt og således ikke beregnet til at bruge direkte i undervisningen.

Emneområde 1

Individ og fællesskab

Hvor stammer de værdier fra, som jeg identificerer mig med? Hvordan er værdierne i samfundet som helhed opstået, og hvordan har de forandret sig? Hvordan skal vi leve sammen i et samfund præget af forskellighed og kulturel og værdimæssig pluralisme?

Det er nogle af de centrale spørgsmål, de fire kapitler inden for emneområdet *Individ og fællesskab* sætter fokus på. Overordnet beskæftiger de fire kapitler sig med, hvordan identitet formes, og værdier opstår i et samspil med det omgivende samfund, men også hvordan kulturelle grupper har forskellige værdier. Indholdet lægger op til en diskussion og stillingtagen til, hvilken betydning sådanne værdiforskelle har – både for den enkeltes oplevelse af egen identitet og for det store fællesskab, samfundet.

Det sociologiske felt og mere præcist samspillet mellem individ og fællesskab er et oplagt sted at indlede undervisningen i samfundsfag. Stoffet er let genkendeligt for eleverne, fordi de umiddelbart kan relatere meget af det, de læser, til deres eget liv.

Målet med kapitlerne inden for *Individ og fællesskab* er, at eleverne bliver i stand til at se, hvordan deres liv er påvirket af samfundsmæssige forhold og handle på baggrund heraf.

I gennemgangen af stoffet er der lagt vægt på, at eleverne skal kunne genkende deres egen situation som individer i et moderne samfund.

De faglige begreber og samfundssammenhænge, der nævnes i *Fælles Mål 2014* inddrages og anvendes, så eleverne bliver i stand til at se sig selv i et samfundsfagligt perspektiv.

INDIVID OG FÆLLESSKAB I FORHOLD TIL FÆLLES MÅL 2014

De fire kapitler inden for emneområdet *Individ og fællesskab* relaterer sig til kompetenceområdet "Sociale og kulturelle forhold."

Kompetencemålet er at "Eleven kan tage stilling til og handle i forhold sociale og kulturelle sammenhænge og problemstillinger".

VIDENSMÅL

Socialisering

- > Eleven har viden om socialisering og identitetsdannelse

Kultur

- > Eleven har viden om kultur og kulturbegreber

Social differentiering

- > Eleven har viden om social differentiering

FÆRDIGHEDSMÅL

Socialisering

- > Eleven kan analysere sociale grupper og fællesskabers betydning for socialisering og identitetsdannelse

Kultur

- > Eleven kan diskutere kulturs betydning for individer og grupper

Social differentiering

- > Eleven kan analysere sociale forskelle med begreber om social differentiering

Emneområde 2

Demokrati i Danmark

Hvordan forbereder vi eleverne til at kunne forholde sig til demokratiet og tage aktivt del i det?

Demokratiet i Danmark er grundstenen i samfundsfagsundervisningen. Og selvom en international undersøgelse i 2009 placerede danske skoleelever i top i forhold til demokratiske kompetencer og interesse, peger andre undersøgelser på, at deres viden om demokratiet og det politiske system kunne være bedre.

De fire kapitler inden for emneområdet *Demokrati i Danmark* behandler hver sit område af demokratiet. Kapitlet *Demokratiske beslutninger* tager afsæt i en diskussion om, hvad demokratiske beslutninger er, og i forskellen mellem deltagerdemokrati og repræsentativt demokrati. I kapitlet *At deltage i demokratiet* fokuseres der på, hvordan man som borger, enkeltperson og gruppe kan tage del i demokratiet.

Rettsstat og retssikkerhed omfatter både de grundlovsbestemte frihedsrettigheder og retssystemet. Kapitlet *Medierne i demokratiet* sætter fokus på den demokratiske debat og mediernes rolle i demokratiet.

Indholdet i emneområdet er afgrænset til at omhandle det politiske system i Danmark. Den europæiske dimension er for overskuelighedens og progressionens skyld gemt til *Samfundsfag 9*.

DEMOKRATI I DANMARK I FORHOLD TIL FÆLLES MÅL 2014

De fire kapitler inden for emneområdet *Demokrati i Danmark* omhandler mange af de mål, der er formuleret for området "Politik", særligt de tre første områder i Fælles Mål: "Demokrati", "Det politiske system, retsstat og rettigheder", "Politiske partier og ideologier" og "Medier og politik".

Kompetencemålet for området er, at eleven kan tage stilling til politiske problemstillinger lokalt og globalt og komme med forestillinger til handlinger.

VIDENSMÅL

Demokrati

- > Eleven har viden om demokrati og andre styreformers
- > Eleven har viden om demokratiopfattelser

Det politiske system, retsstat og rettigheder

- > Eleven har viden om det politiske system og beslutningsprocesser i Danmark
- > Eleven har viden om demokrati og retsstat, fx grundloven

Politiske partier og ideologier

- > Eleven har viden om politiske ideologier og grundholdninger
- > Eleven har viden om politiske partier, deres grundholdninger og mærkesager

Medier og politik

- > Eleven har viden om mediers anvendelse til politisk deltagelse
- > Eleven har viden om mediers betydning for politik

FÆRDIGHEDSMÅL

Demokrati

- > Eleven kan identificere demokratiformer og andre styreformers
- > Eleven kan diskutere demokratiopfattelser og egne muligheder for deltagelse i demokratiet

Det politiske system, retsstat og rettigheder

- > Eleven kan redegøre for politiske beslutningsprocesser i Danmark og forholdet mellem stat, region og kommune
- > Eleven kan diskutere sammenhænge mellem demokrati og retsstat (fx rettigheder og pligter for borgere i Danmark, borgernes retssikkerhed i et demokrati og menneskerettigheder mv.)

Politiske partier og ideologier

- > Eleven kan identificere ideologisk indhold i politiske udsagn og beslutninger
- > Eleven kan analysere den aktuelle parlamentariske situation og partiernes indbyrdes placering

AT DELTAGE I DEMOKRATIET

Nye undersøgelser peger på, at danske unge faktisk er forholdsvis aktive, når det kommer til at deltage i demokratiet – særligt i form af mere netværksorienterede aktiviteter. Men valgdeltagelsen har også altid været forholdsvis høj i Danmark både blandt unge og ældre.

Kapitlet *At deltage i demokratiet* præsenterer eleverne for nogle af de forskellige deltagelsesformer, der findes i et demokratisk samfund.

I kapitlets første halvdel fokuseres der særligt på deltagelse i det institutionelle demokrati på lokalt plan, dvs. i kommunen. For at give eleverne en forståelse af, hvad kommunerne egentlig laver, inddrages kommunens ansvarsområder og fordelingen af opgaver mellem stat, region og kommuner.

Herefter følger en gennemgang af, hvordan man kan påvirke politikere, og der gives eksempler på forskellige former for bevægelser og græsrodsorganisationer (jf. listen i grundbogen, s. 80.)

Afslutningsvis lægges der op til diskussion med udgangspunkt i de måder at påvirke på, der er på kanten af det etablerede: civil ulydighed, hvor man prøver at påvirke med ikke-voldelige midler samt de voldelige aktionsformer, der går fra den famøse malingkastning mod Anders Fogh Rasmussen (afbildet i grundbogen s. 83) til terror.

FAGLIGE OPMÆRKSOMHEDSPUNKTER

Listen over deltagelsesformer (grundbogen s. 80) kan give anledning både til diskussioner om, hvordan man kan deltage i- og påvirke demokratiet. Er det mest demokratisk, at de aktive får deres vilje, eller bør det overlades til politikerne at tage beslutninger?

Indflydelseskanaler som lobbyisme og høringsprocedurer, som er integrerede i det politiske system, behandles også. Her kan det være væsentligt at komme ind på, hvordan aktører og pressionsgruppers påvirkning både kan ses som positivt og negativt for demokratiet: På den ene side opfattes lobbyister ofte som industriens forlængede arm, men de kan også være med til at give politikere værdifulde input i lovgivningsprocessen. Pressionsgrupper som fx Greenpeace kan henlede opmærksomheden på væsentlige problemer, men det kan også betyde en skævvridning af demokratiet.

I kapitlets sidste afsnit om vold og politik (grundbogen, s. 83) berøres ekstremisme. Her kan man inddrage aktuelle sager om ikke-demokratiske styrer rundt om i verden, hvilket for mange elever kan føre til en bedre forståelse for demokratiets vigtighed.

LÆRINGSMÅL

Målet med dette kapitel er, at eleverne opnår en bred forståelse for deltagelse i demokratiet. Både i det lokale institutionelle demokrati, det repræsentative demokrati i kommunen og de muligheder, der er for påvirkning her, samt i form af alle de andre deltagelses- og påvirkningsmuligheder, der er på lokalt, nationalt og globalt plan. Hensigten er, at man ud over at blive bevidst om, hvordan man selv kan påvirke beslutninger, også får øjnene op for, hvilke andre aktører, der påvirker de beslutninger, der har indvirkning på ens liv.

Stofområdet er væsentlig viden i dannelsen af grundlaget for elevernes handlekompetence, ligesom der også er et væsentligt værdimæssigt aspekt i at inddrage diskussionen af civil ulydighed og voldelige aktionsformer.

OPGAVE: HVORDAN VIL JEG DELTAGE I DEMOKRATIET?

Opgaven *Hvordan vil jeg deltage i demokratiet?* (grundbogen, s. 84) indeholder et stærkt handleperspektiv, da eleverne skal vurdere mulighederne for at deltage i demokratiet.

Eleverne skal prioritere mellem forskellige mulige deltagelsesformer og argumentere for deres valg. I prioriteringen og argumentationen skal de anvende kapitlets kernestof om, hvordan de forskellige deltagelsesformer påvirker samfundet, og hvad de kræver af aktøren.

Den afsluttende fælles diskussion vil sandsynligvis tydeliggøre for eleverne, at andre kan have et andet syn på de samme problematikker, andre valg og andre prioriteringer. Hensigten er, at diskussionen ansporer til lydhørhed, eftertanke og argumentation for egne valg.

Målet med opgaven er:

- > at eleven bliver bevidst om forskellige deltagelsesformers virkning, fordele og ulemper.
- > at eleven lærer at argumentere for, diskutere og vurdere forskellige måder at deltage i demokratiet på.
- > at eleven bliver bevidst om sin egen og andres holdning til de valg, man kan træffe som aktiv medborger i et demokratisk samfund.

STEMMER I SAMFUNDET – I-KLASSEN

21-årige Morten Normann Jørgensen er medlem af kommunalbestyrelsen i Lyngby-Taarbæk Kommune for SF. I interviewet fortæller han om kommunalpolitikernes hverdag, om at vælge en politisk karriere og om at være ung kommunalpolitiker.

Allerede som 12-årig meldte Morten Normann Jørgensen sig ind i SF's ungdomsorganisation og fik hurtigt en række tillidsposter, herunder et lokalformandskab for afdelingen i Lyngby og Søllerød. Som 14-årig meldte han sig ind i moderpartiet SF og var således med til at vælge Villy Søvnald som partiformand ved en intern urafstemning i 2005. Året efter blev han valgt som medlem af SF's bestyrelse i Lyngby-Taarbæk, hvilket banede vejen for, at han i 2007, i en alder af 18 år, blev valgt som den yngste lokalformand nogensinde.

Efter to år som lokalformand blev han opstillet

som en af spidskandidaterne ved kommunalvalget i 2009. Her fik han næsten 600 personlige stemmer, hvilket resulterede i, at han sprængte listen, fik flere stemmer end partiets borgmesterkandidat og blev den debutant-kandidat, der fik det bedste valg.

I 2009 blev han valgt som folketingskandidat for SF i Lyngby-kredsen. Morten Normann Jørgensen studerer desuden statskundskab ved Københavns Universitet.

VIDERE LÆSNING

- > Undervisningsministeriet lavede i 2006 publikationen *Undervisning i demokrati*, der antager et meget bredt fokus på demokrati som ramme for skolelivet, men ikke så meget på den politiske deltagelse.
- > For en grundig gennemgang af forskellige deltagelsesformer se Jørgen Goul Andersen: *Et ganske levende demokrati*, Aarhus Universitetsforlag 2004.
- > Der er lavet flere undersøgelser af unges politiske deltagelse bl.a. Klaus Levinsen og Nanna Muusmann (red.) *Unge Stemmer* Ungdomsringen, Syddansk Universitetsforlag 2008.
- > Den seneste internationale undersøgelse, der placerede danske elever i toppen med hensyn til demokratiske kompetencer, er gengivet af Jens Bruun i *ICCS 2009, Internationale hovedresultater*, DPU 2010.

Forbrug og arbejde

Undervisningen i det økonomiske stof i samfundsfag opfattes af mange elever som svært og fjernt fra den enkelte, hvilket kan synes paradoksalt, når vi alle dagligt agerer på en eller anden form for marked. Og i dag er der næppe nogen gruppe i befolkningen, der som de unge er så bevidste om, at de lever i et forbrugersamfund. Den økonomiske udvikling i samfundet påvirker os alle, og derfor er den førte økonomiske politik et væsentligt stofområde.

I emneområdet *Forbrug og arbejde* tager vi udgangspunkt i elevens egen rolle som forbruger til at give en forståelse for de store sammenhænge bl.a. ved at inddrage det økonomiske kredsløb. Økonomistoffet giver et godt billede af, hvordan samfundsmæssige udviklinger påvirker den enkeltes liv direkte. Og her bliver det tydeligt, hvordan eleven besidder en handlekompetence i forhold til sit eget liv, både ved at blive bevidst om sit eget forbrug, men også i forhold til spørgsmål på det politiske niveau: Hvordan påvirker mit forbrug de nationale og globale sammenhænge? Hvordan påvirker disse sammenhænge min økonomiske situation? Hvordan påvirker den økonomiske politik mig, og hvordan kan jeg være med til at påvirke den?

Det afsluttende kapitel *Arbejde og uddannelse* giver anledning til at diskutere, hvordan man kan påvirke sin egen fremtid på arbejdsmarkedet igennem uddannelsesvalg, men også at tage stilling til samfundsmæssige sider af arbejdsmarkedet, fx arbejdsløshed.

Selvom globalisering indrages i kapitlerne, har vi be-

grænset forklaringer af den internationale økonomis betydning, da den behandles grundigt i *Samfundsfag 9*, ligesom velfærdsdiskussionen vil fylde mere i 9.-klassens bogen.

ARBEJDE OG UDDANNELSE I FORHOLD TIL FÆLLES MÅL 2014

Kompetencemålet for området "økonomi" i *Fælles Mål 2014* er, at "eleven kan tage stilling til økonomiske problemstillinger og handle i forhold til egen økonomi og samfundsmæssigheden."

Dele af dette område behandles i *Samfundsfag 9*, herunder den offentlige økonomi og økonomisk vækst. Økonomisk globalisering introduceres i *Samfundsfag 8* og udbygges i *Samfundsfag 9*.

VIDENSMÅL

Privatøkonomi og forbrugeradfærd

- > Eleven har viden om forbrugeradfærd, forbrugerroller og forbrugerrettigheder
- > Eleven har viden om privatøkonomiske begreber

Samfundsmæssige sammenhænge

- > Eleven har viden om grundlæggende sammenhænge i det økonomiske kredsløb
- > Eleven har viden om erhvervsstruktur og arbejdsmarkedsforhold, herunder den danske arbejdsmarkedsmodel

Markedsøkonomi og blandingsøkonomi

- > Eleven har viden om centrale principper i markedsøkonomien
- > Eleven har viden om markedsøkonomi og blandingsøkonomi

Økonomisk vækst og bæredygtighed

- > Eleven har viden om bæredygtig udvikling og økonomisk vækst

FÆRDIGHEDSMÅL

Privatøkonomi og forbrugeradfærd

- > Eleven kan diskutere rollen som forbruger
- > Eleven kan beskrive privatøkonomiske problemstillinger og valgmuligheder

Samfundsmæssige sammenhænge

- > Eleven kan redegøre for betydning af økonomisk globalisering for det danske arbejdsmarked
- > Eleven kan redegøre for grundlæggende sammenhænge i det økonomiske kredsløb

Markedsøkonomi og blandingsøkonomi

- > Eleven kan bruge begreberne udbud og efterspørgsel til at beskrive, hvordan markeder fungerer
- > Eleven kan diskutere regulering af markeds kræfterne

Økonomisk vækst og bæredygtighed

- > Eleven kan redegøre for problemstillinger og muligheder vedrørende bæredygtighed og økonomisk vækst

Emneområde 4

Politik og værdier

Politiske holdninger og værdier er noget af det mest centrale stof for samfundsfaget og for den demokratiske dannelse i det hele taget. Det drejer sig om at kunne forholde sig til politiske udsagn og danne sig sin egen mening om, hvordan samfundet bør indrettes og politiske problemer bør løses.

Den store udfordring i undervisningen i stoffet er at finde den rette balance mellem elevernes udvikling af egne holdninger og udviklingen af den viden, der er nødvendig for at forstå de politiske synspunkter i debatten. Hvis undervisningen i for høj grad handler om, hvad andre mener, risikerer den at blive fjern og uvedkommende for eleverne. Men hvis undervisningen hele tiden har omdrejningspunkt i, hvad eleverne selv mener, risikerer den at blive overfladisk og ufaglig.

Et centralt begreb, når man skal forstå politik, er de politiske ideologier, men også her opstår et dilemma: Hvis man fokuserer for meget på de klassiske ideologier og deres historie, risikerer man, at undervisningen opleves uvedkommende for eleverne og giver dem indtryk af, at politik i dag

udelukkende er styret af historiske forhold. Men har man ikke det historiske perspektiv med, mister man sammenhængen og forståelsen for de historiske forudsætninger for aktuelle begivenheder.

I dette tema arbejdes der i første omgang med den historiske baggrund og de klassiske ideologier. Men der bliver også lagt vægt på at forstå de nye skillelinjer i politik og den værdipolitik, der har gjort det politiske landskab til en mere kompliceret størrelse, der ikke længere kan indfanges entydigt af den traditionelle højre-venstre opdeling.

POLITIK OG VÆRDIER I FORHOLD TIL FÆLLES MÅL 2014

Dette tema hører til området "politik". Hvor indholdet i kapitlerne inden for emneområdet "Demokrati i Danmark" behandlede de demokratiske strukturer, omhandler kapitlerne inden for "Politik og værdier" i højere grad politikens indhold.

Kompetencemålet for dette område er, at "eleven kan tage stilling til politiske problemstillinger lokalt og globalt og komme

med forslag til handlinger". Emneområdet behandler de mål, der har overskriften "Politiske partier og ideologier".

VIDENSMÅL

- > Eleven har viden om politiske ideologier og grundholdninger
- > Eleven har viden om politiske partier, deres grundholdninger og mærkesager

FÆRDIGHEDSMÅL

- > Eleven kan identificere ideologisk indhold i politiske udsagn og beslutninger
- > Eleven kan analysere den aktuelle parlamentariske situation og partiernes indbyrdes placering